

УДК 347.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.4.2>

ЗАКОН ЄС ПРО ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ І ЙОГО ВПЛИВ НА СУДОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

Горобець Н.С.

*доктор філософії, старша викладачка
кафедри адміністративного, господарського
права та фінансово-економічної безпеки,
Сумського державного університету
ORCID: 0000-0002-0282-2775
e-mail: ns.andriychenko@yur.sumdu.edu.ua*

Науменко С.М.

*кандидат юридичних наук, заступник завідувача
Сумського відділення Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз імені М.С. Бокаріуса
ORCID: 0000-0002-4718-4957
e-mail: naumenko0175@icloud.com*

Горобець Н.С., Науменко С.М. Закон ЄС про штучний інтелект і його вплив на судову систему України.

Стаття присвячена з'ясуванню ключових положень Закону ЄС про ШІ та його впливу на судову систему України. Зазначено, що ШІ істотно розширив можливості інформаційних технологій у судах, а такі країни як Китай, США, Японія, Великобританія вже сьогодні мають практику застосування ШІ у судочинстві. Вказано, що в більшості країн має місце істотний розрив між рівнем впровадження ШІ в судові системи і правовим регулюванням цих процесів, що й обумовило прийняття Закону ЄС про ШІ положення якого набуть чинності у 2026 році. Розкрито доктринальне розуміння поняття «штучний інтелект». З'ясовано, що Закон ЄС про ШІ не дає визначення ШІ, водночас містить поняття «система ШІ», на рівні національного законодавства поняття «штучний інтелект» закріплено в Концепції розвитку штучного інтелекту. Встановлено, що прийняття Закону ЄС про ШІ має стати основою для формування правового режиму ШІ на міжнародному та національному рівнях. Наведено доктринальне розуміння поняття «правовий режим ШІ». Зазначено, що необхідність формування правового режиму ШІ обумовлена низкою переваг (автоматизація правничих процесів, аналіз великих масивів даних, використання алгоритмів для прогнозування судових рішень) та потенційних ризиків таких технологій (проблеми з прозорістю та відповідальністю, дискримінація, загроза приватності та конфіденційності), що вимагає оцінки їх впливу на права людини та принципи судочинства. Встановлено, що Закон ЄС про ШІ є загальним, але відносить судову систему до високоризикованих сфер застосування ШІ та висуває обов'язкові вимоги до технологій ШІ в цій сфері (прозорість, недискримінація, якість даних, контроль людини, безпека і кіберзахист). Зроблено висновок, що встановлення таких вимог Законом ЄС про ШІ однозначно вплине на судову систему України, так як його положення має бути імplementовано до національного законодавства з метою його гармонізації з європейським законодавством. При цьому судова система України має бути відкритою до адаптації положень Закону ЄС про ШІ та забезпечити функціонування технологій ШІ, які відповідають встановленим ним вимогам.

Ключові слова: штучний інтелект, судова система, суд, правосуддя, права людини.

Horobets N.S., Naumenko S.M. EU Law on artificial intelligence and its impact on the judicial system of Ukraine.

The article is devoted to clarifying the key provisions of the EU Law on AI and its impact on the judicial system of Ukraine. It is noted that AI has significantly expanded the capabilities of information

technologies in courts, and countries such as China, the USA, Japan, and the UK already have the practice of using AI in judicial proceedings. It is indicated that in most countries there is a significant gap between the level of implementation of AI in judicial systems and the legal regulation of these processes, which led to the adoption of the EU Law on AI, the provisions of which will come into force in 2026. The doctrinal understanding of the concept of “artificial intelligence” is revealed. It is found that the EU Law on AI does not define AI, but at the same time contains the concept of “AI system”, at the level of national legislation the concept of “artificial intelligence” is enshrined in the Concept of the Development of Artificial Intelligence. It is established that the adoption of the EU Law on AI should become the basis for the formation of the legal regime of AI at the international and national levels. A doctrinal understanding of the concept of “legal regime of AI” is presented. It is noted that the need to form a legal regime of AI is due to a number of advantages (automation of legal processes, analysis of large data sets, use of algorithms to predict court decisions) and potential risks of such technologies (problems with transparency and accountability, discrimination, threat to privacy and confidentiality), which requires an assessment of their impact on human rights and principles of justice. It is established that the EU Law on AI is general, but refers the judicial system to high-risk areas of application of AI and sets mandatory requirements for AI technologies in this area (transparency, non-discrimination, data quality, human control, security and cyber protection). It is concluded that the establishment of such requirements by the EU Law on AI will clearly affect the judicial system of Ukraine, as its provisions must be implemented into national legislation in order to harmonize it with European legislation. At the same time, the judicial system of Ukraine must be open to adapting the provisions of the EU Law on AI and ensure the functioning of AI technologies that meet the requirements established by it.

Key words: artificial intelligence, judicial system, court, justice, human rights.

Постановка проблеми. Невід’ємною частиною кожної правової держави є судова гілка влади, яка забезпечує захист прав, свобод та інтересів кожної особи, суспільства та держави, втілюючи в життя принципи справедливості та верховенства права [1, с. 3]. При цьому, як зазначає О.Б. Северінова, судова влада покликана забезпечувати баланс між публічними та приватними інтересами, забезпечуючи вирішення кожної справи на засадах верховенства права та законності. І особливо важливим є забезпечення гласності та прозорості роботи судів, у тому числі з використанням сучасних інформаційних технологій [2, с. 20]. В.В. орщенко пропонує інформаційні (асистивні) технології розуміти як використання різноманітних технічних засобів і програмного забезпечення для підтримки та полегшення роботи судів, юристів та інших учасників процесу [3, с. 8]. Можливості інформаційних технологій в судах істотно розширив ІІІ, що здатний імітувати або виконувати функції, що зазвичай вимагають людського інтелекту. Провідні країни світу такі як Китай, США Японія, Великобританія вже мають практичні навички застосування штучного інтелекту у правосудді, тоді як в Україні це питання лише зараз набуло актуальності та знаходиться на певному етапі його тестування [4, с. 144]. Втім світовий досвід свідчить, що має місце істотний розрив між рівнем впровадження ІІІ в судові системи і правовим регулюванням цих процесів, що актуалізувало питання розроблення правових засад використання ІІІ. Зокрема, на рівні ЄС у червні 2024 року було ухвалено Закон про ІІІ, положення якого набудуть чинності у березні 2026 року. Незважаючи на те, що в Україні впровадження ІІІ в правосуддя відбувається повільно, положення цього акту є важливими не лише в контексті євроінтеграції, але й першочергово встановлення меж використання ІІІ, запобігання зловживанню цими технологіями, збереження довіри до судової влади в умовах цифрової трансформації та підготовки до викликів майбутнього, що позначаються на судовій системі країни.

Відповідно **метою статті** є з’ясування ключових положень Закону ЄС про ІІІ та його впливу на судову систему України.

Стан опрацювання проблематики. Аналіз останніх досліджень і публікацій є безперечним свідченням того, що питання ІІІ, використання технологій ІІІ у своїх працях розглядали багато науковців, серед яких: О.Р. Балацька, В.В. Борщенко, В.Д. Гавловський, О.В. Таран, М.В. Парасюк, А.Л. Паскар, Н.О. Попова, О.В. Турута, О.П. Турута, Н.В. Шишка та інші. Водночас, враховуючи те, що Закон ЄС про ІІІ було прийнято не так давно, питання впливу його положень на судову систему країни є перспективною для подальших наукових досліджень.

Виклад основного матеріалу. Дослідження питання впливу Закону ЄС про ІІІ на судову систему України доцільно розпочати зі з’ясування змісту поняття «штучний інтелект», в тому числі у розумінні вказаного акту.

Відповідно серед доктринальних підходів пропонуємо звернути на визначення запропоноване Н.О. Поповою, що ШІ – це організована сукупність інформаційних технологій та систем, створена для виконання системних комплексних завдань, здатна до самостійності та самовдосконалення, яка імітує людські когнітивні здібності для аналізу отриманої інформації та створення результатів (прийняття рішень, розробка висновків, рекомендацій, прогнозів) і впливає на реальне та віртуальне середовище [5, с. 445]. Натомість в самому Законі ЄС про ШІ, як зазначають О.В. Таран та В.Д. Гавловський, поняття «штучний інтелект» відсутнє, але сформульовано визначення поняття «система ШІ», що означає програмне забезпечення, яке розроблене із використанням одного або декількох визначених в цьому Законі методів та підходів, що можуть для заданого набору визначених людиною цілей генерувати вихідні дані, такі як контент, прогнози, рекомендації або рішення, що впливають на середовище, з яким вони взаємодіють (ст. 3 Закону ЄС про ШІ) [6, с. 67].

Поняття ШІ також згадується у прийнятій в 2018 році Європейською комісією з ефективності правосуддя Ради Європи Етичній хартії з використання штучного інтелекту у судовій системі та її середовищі. А якщо говорити про законодавство України, то поняття «штучний інтелект» міститься в Концепції розвитку штучного інтелекту схваленій Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1556-р від 02.12.2020 р. Втім, як Концепція, так і Етична хартія не мають обов'язкової юридичної сили, хоча звісно можуть бути основою для розроблення чіткого нормативно-правового регулювання з метою забезпечення ефективного та етичного використання ШІ в судочинстві [7, с. 440]. На наше переконання, прийняття Закону ЄС про ШІ та врахування інших актів, які хоча й не мають обов'язкової сили, але теж містять положення щодо використання ШІ у різних сферах є відправною точкою до формування правового режиму ШІ на міжнародному та національному рівнях.

На думку М.В. Парасюк, під правовим режимом ШІ необхідно розуміти особливий порядок регулювання відносин у сфері його впровадження та використання, що полягає у досягненні правового компромісу у вигляді поєднання юридичних засобів, балансу інтересів між фізичними, юридичними особами та органами публічної влади [8, с. 215]. Необхідність формування правового режиму ШІ однозначно обумовлена поступовим впровадженням цих технологій у судові процеси, що обумовлено низкою його переваг.

ШІ здатний трансформувати судові системи, підвищуючи їхню ефективність, зменшуючи навантаження на суди, судові витрати та час. Крім того автоматизація правничих процесів, аналіз великих масивів даних та використання алгоритмів для прогнозування судових рішень можуть сприяти підвищенню оперативності та об'єктивності правосуддя [7, с. 441]. Т.В. Лотиш наголошує, що ШІ може відіграти трансформаційну роль у забезпеченні доступу до правосуддя та постановлення вмотивованого судового рішення у справі [9, с. 55].

Але разом з цим наявні потенційні ризики використання ШІ, які варто враховувати. Одним з основних недоліків за А.Л. Паскар є можливість виникнення проблем з прозорістю та відповідальністю. Рішення, прийняті на основі алгоритмів ШІ, можуть бути складними для пояснення та оскарження, що ставить питання про їх справедливість та законність. Також постає проблема відповідальності за помилки чи недоліки в алгоритмах, які можуть призвести до несправедливих рішень [10, с. 69-70]. Відповідно важливо визначити, хто відповідає за рішення, які приймає ШІ – користувач, суддя, розробник алгоритму чи власник системи. Якщо виникають помилки або негативні наслідки, то важливо визначити, хто буде нести відповідальність та в якому вигляді [11, с. 235].

Моделі ШІ призначені для сортування та фільтрації (ранжування результатів пошуку або розподіл людей за групами) можуть порушувати право користування всіма правами людини та основними свободами без дискримінації, коли вони по-різному ставиться до різних груп людей через моральні упередження в їх даних [12, с. 53]. Не виключена і загроза приватності та конфіденційності через порушення конфіденційності даних або зловживання цієї інформацією, що цілком можливо при обробці великих обсягів особистої інформації для потреб ШІ [10, с. 69-70]. Наведений перелік потенційних переваг та можливих недоліків використання ШІ в судах не є вичерпним і цьому питанню присвячено низку наукових праць з метою пошуку балансу між ними. Водночас вони змусили експертне середовище реально оцінити перспективи ШІ і врегулювати його використання.

В. Крат та І. Голубовський зазначають, що напрями запровадження унормування використання ШІ при здійсненні судочинства мають виражатися у двох аспектах: створення законодавства та

напрацювання судової практики в спорах, пов'язаних із ШІ; запровадження унормування використання ШІ при здійсненні судочинства [13]. Обов'язковими складовими регулювання, за О.В. Тараном та В.Д. Галовським, має бути оцінка впливу на права людини, регулярні аудити алгоритмів і систем ШІ, процедури оскарження автоматизованих рішень, відшкодування шкоди у разі порушень. Лише за умови дотримання цих принципів ШІ слугуватиме інтересам людства, не порушуючи прав окремої людини [6, с. 67].

Зважаючи на вищевказане Закон ЄС про ШІ хоча і не стосується саме сфери правосуддя, втім закріплює принципи і підходи, які мають стати основою для формування правового режиму ШІ на рівні законодавства України. По-перше, основою вказаного акту є ризик-орієнтований підхід. Закон ЄС про ШІ виокремлює чотири рівні ризику, починаючи від низького до неприйнятно високого. Ця класифікація спонукає до розгляду рівня ризику технології вже під час розробки та створення стратегій для мінімізації негативних наслідків, якщо ризик вважається прийнятним [14, с. 23]. Правосуддя віднесено до систем ШІ з високим ризиком. Такими є системи ШІ, що впливають на безпеку людей і їх фундаментальні права, та повинні підлягати суворій перевірці шляхом оцінки відповідності перед тим, як вони будуть випущені на ринок, і постійно контролюватися впродовж усього їх життєвого циклу. Відповідно на постачальників систем ШІ з високим ризиком Закон ЄС про ШІ покладає низку обов'язків, зокрема: 1) створення, провадження, документування та підтримання системи управління ризиками (ст. 9); 2) ефективне управління даними (ст. 10); 3) виготовлення технічної документації для демонстрації відповідності (ст. 11); 4) ведення обліку (автоматичних записів подій) (ст. 12); 5) забезпечення достатньої прозорості та ефективного людського нагляду (ст. 13-14); 6) проєктування та впровадження системи ШІ таким чином, щоб досягти належної точності, надійності та кібербезпеки (стаття 15) та ін. Є.В. Дуліба зазначає, що аналіз норм Закону ЄС про ШІ дозволяє зробити висновок, що перш за все розробники, починаючи з етапу проєктування, повинні враховувати відповідність системи ШІ нормативним вимогам. Надалі імпортери та дистриб'ютори зобов'язані переконатися, що система ШІ з високим рівнем ризику відповідає конкретним положенням Закону ЄС про ШІ. Крім того постачальники, дистриб'ютори, впроваджувачі повинні постійно перевіряти відповідність системи ШІ впродовж усього її життєвого циклу та інформувати постачальника та компетентні органи, що система ШІ з високим ризиком становить ризики для здоров'я, безпеки та фундаментальних прав людини [15].

Необхідно погодитись з І.Д. Казанчук, що враховуючи набуття Україною у 2022 році статусу країни-кандидата до ЄС, важливим напрямком подальшого удосконалення адміністративного законодавства є гармонізація його норм з європейським законодавством у сфері регулювання ШІ. Відповідно прийнятий Закон ЄС про ШІ неодмінно матиме вплив на судову систему України. По-перше, в законодавство України має бути імплементовано положення вказаного акту з метою його гармонізації з європейським законодавством. По-друге, Закон ЄС про ШІ визначає судову систему як вискоризиковану та відповідно встановлює для технологій ШІ, які застосовуються в цій сфері обов'язкові вимоги: прозорість, недискримінація, якість даних, контроль людини, безпека і кіберзахист. Отже, судова система України має бути гнучкою та відкритою до адаптації положень Закону ЄС про ШІ. Це дозволить не лише поступово гармонізувати існуючі підходи до регулювання ШІ в судовій системі відповідно до європейських норм, але й гарантувати захист прав людини в умовах використання ШІ та підвищити довіру до українських судів.

Висновки. Таким чином, в Україні та ЄС мають місце різні підходи до визначення ШІ. Втім однаково визнається великий потенціал ШІ, зокрема щодо його можливості сприяти ефективності правосуддя, зменшенню навантаження на суди, швидшому прийняттю рішень, підвищенню доступу до правосуддя тощо. Незважаючи на низку переваг використання ШІ супроводжується низкою ризиків. Це свідчить про необхідність формування правового режиму ШІ, що передбачатиме баланс інтересів усіх суб'єктів (громадяни, держава тощо). На відміну від України, де цей процес перебуває на стадії свого формування, зокрема ще в 2020 році урядом було прийнято Концепцію розвитку ШІ, в ЄС у 2024 році запроваджено нормативне регулювання на рівні закону. Хоча положення Закону ЄС про ШІ набудуть чинності в 2026 році, але вони очевидно стануть основою для формування правового режиму ШІ в Україні, зокрема у судовій сфері. Оскільки Україна на сьогодні має статус держави кандидата на вступ до ЄС, то очевидно, що імплементація вказаного акта дозволить не лише мінімізувати існуючі ризики ШІ у правосудді та забезпечити дотримання прав людини при використанні ШІ, а й сприятиме модернізації та цифровій трансформації судової

вої системи України відповідно до європейських стандартів. Вказане свідчить про потенційно значущий вплив Закону ЄС про ШІ на судову систему України.

СПИСОК ВИКОРИТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кошова О.В. Судова влада як соціокультурний феномен: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ: Національна академія внутрішніх справ МВС України, 2016. 198 с.
2. Северінова О.Б. Роль судової влади у правовій державі. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 3. С. 16–20. DOI: <https://doi.org/10.32782/39221497>.
3. Борщенко В.В. Інформаційні технології в судочинстві: сучасний стан та перспективи. *Вісник Одеського національного університету*. Серія: Правознавство. 2024. Т. 26, вип. 1(38). С. 7–11. DOI: [https://doi.org/10.32782/2304-1587/2024-26-1\(38\)-1](https://doi.org/10.32782/2304-1587/2024-26-1(38)-1).
4. Шишка Н.В. Штучний інтелект в українському правосудді. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 143–145. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-3/35>.
5. Попова Н.О. Міжнародно-правове регулювання штучного інтелекту: сучасний стан та перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 443–447. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-4/105>.
6. Таран О.В., Гавловський В.Д. Правове регулювання штучного інтелекту в європейському союзі та Україні: основні підходи та права людини. *Інформація і право*. 2024. № 1(48). С. 62–67.
7. Балацька О.Р. Штучний інтелект у правосудді: виклики та перспективи соціальної справедливості. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 2. С. 439–442. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-2/104>.
8. Парасюк М.В. Вплив штучного інтелекту на принцип рівноправності та змагальності сторін у цивільному процесі. *Аналітично-порівняльне право*. 2025. Вип. 1. С. 211–216. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.34>.
9. Лотиш Т.В. Застосування штучного інтелекту при мотивуванні судових рішень у кримінальному процесі: міжнародний досвід та перспективи для України. *Journal «ScienceRise: Juridical Science»*. 2024. № 1(27). С. 52–57. DOI: 10.15587/2523-4153.2024.301533.
10. Паскар А. Етичні аспекти використання штучного інтелекту у судочинстві: шлях до забезпечення прав людини. *Ерліхівський журнал*. 2023. Вип. 7. С. 68–75. DOI: <https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2023-7.10>.
11. Скляренко І.В. Перспективи застосування штучного інтелекту в цивільному судочинстві. *Науковий вісник УжНУ*. Серія Право. 2024. Вип. 81, ч. 1. С. 231–237. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.1.36>.
12. Турута О.В., Турута О.П. Штучний інтелект крізь призму фундаментальних прав людини. *Науковий вісник УжНУ*. Серія Право. Вип. 71. С. 49–54. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.71.7>.
13. Крат В., Голубовський І. Штучний інтелект і судочинство. *Юридична Газета Online*. 2024. № 3(781). URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/shtuchniy-intelekt-i-sudochinstvo.html>.
14. Hachkevych A. Tools for adapting Ukraine's artificial intelligence ecosystem to meet European Union standards. *Право та інноваційне суспільство*. 2024. № 1(22). С. 21–31. DOI: [https://doi.org/10.37772/2309-9275-2024-1\(22\)-2](https://doi.org/10.37772/2309-9275-2024-1(22)-2).
15. Дуліба Є.В. Закон про штучний інтелект у ЄС: у пошуках балансу між просуванням інновацій та визнанням ризиків. *International Scientific Journal “Internauka”*. Series: “Juridical Sciences”. 2025. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2024-7>.